

АНАЛІЗ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто поняття економічної безпеки підприємств туристичної галузі, її функціональні складові. Здійснено систематизацію загроз, що притаманні складовим економічній безпеці туристичного підприємства. Визначено, що забезпечення економічної безпеки туристичного підприємства є одним із актуальних завдань сьогодення. Доведено, що рівень економічної безпеки туристичних підприємств залежить від того, наскільки ефективно підприємство запобігає внутрішнім і зовнішнім загрозам та усуває наслідки їх негативного впливу на функціонування підприємства.

Ключові слова: економічна безпека підприємств, загрози економічній безпеці, туристичне підприємство.

Постановка проблеми. Специфіка української економіки сьогодні така, що національне підприємство повинно передбачити заходи забезпечення економічної безпеки ще на стадії його створення. Такі заходи дозволять попередити або мінімізувати негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, а також їх шкідливі наслідки.

У промислово розвинених країнах частка сфери послуг у валовому внутрішньому продукті зросла з 55% у 1970 році до 70% на початку нинішнього тисячоліття. За оцінками Євростату, більше половини обсягу ВВП та до $\frac{3}{4}$ робочих місць у країнах Євросоюзу забезпечується за рахунок сфери послуг [3]. Отже, саме цей сектор у багатьох країнах активно розвивається та забезпечує значне зростання економіки і помітну частку в структурі зайнятості.

Сучасне суспільство переходить на нову стадію розвитку – постіндустріальну, що означає зміну співвідношення між матеріальним виробництвом і сферою послуг на користь установлення провідної ролі останньої. За оцінками світових фахівців, частка туристичних послуг у світі становить 75% від загального обсягу виробництва товарів і послуг у туристичній сфері. Туристична галузь світової економіки розвивається гіперактивними темпами.

Основними суб'єктами підприємницької діяльності в туризмі є туристичні оператори (туроператори), туристичні агентства, готелі та інші структури (дилери). Економічна ефективність галузі туризму означає здобуття економічного ефекту від організації туризму в масштабах держави, туристичного обслуговування населення регіону тощо.

Розвиток туристичної інфраструктури є позитивним імпульсом для туристичної привабливості будь-якої країни, зокрема України. Цей процес виступає примножувальним фактором росту національного доходу, валового внутрішнього (національного) продукту, зайнятості населення і підвищення рівня життя населення.

Проте в умовах невизначеності та мінливості зовнішнього середовища проблема забезпечення економічної безпеки туристичних підприємств, яка прямо пропорційно залежить від створення ефективної системи захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, достатньо актуальна та є одним із пріоритетів сучасних наукових досліджень.

Стан дослідження. Питанням забезпечення економічної безпеки підприємств нині приділяється значна увага вітчизняними і зарубіжними науковцями. Так, вагомий внесок у висвітлення проблем, що пов'язані з економічною безпекою підприємств, здійснено науковцями, серед яких: О. В. Ареф'єва, Т. Г. Васильців, А. О. Заїчковський, Т. М. Іванюта, О. І. Захаров, С. М. Ілляшенко, Д. Ковальов, Г. В. Козаченко, Т. С. Покропивний, Т. В. Руда, Т. Сухорукова, С. М. Шкарлет та ін.

Проблемам економічної безпеки в туристичній сфері присвячені праці відомих вітчизняних і зарубіжних фахівців: О. С. Камушкова, О. В. Кокоревої, О. М. Корнієнко, О. С. Мацови, С. П. Наливайченко, В. О. Ткач, С. Ю. Цьохли та ін.

Дослідженню проблем економічної безпеки підприємств галузі туризму присвячені праці багатьох вітчизняних фахівців і науковців: А. В. Бакурова, С. М. Васильченко, В. П. Гречаник, Н. А. Гук, А. В. Діденко, Л. О. Іванова, Є. С. Милинчук, Л. М. Шульгіна та ін. Варто зазначити, на макроекономічному рівні теоретичні основи оцінки загроз економічній безпеці країн розроблені добре, проте для аналізу загроз на рівні галузей та підприємств подібних досліджень значно менше.

Нині розвиток вітчизняного туризму здійснюється швидкими темпами. Причина тому – значний історико-культурний потенціал України. В таких умовах виникає необхідність створення власної системи економічної безпеки на кожному туристичному підприємстві. Однак, є низка завдань, що пов'язані з дослідженням умов створення економічної безпеки туристичних підприємств. Ці питання пов'язані в основному з недостатнім дослідженням загроз економічній безпеці туристичних підприємств.

Метою статті є аналіз стану економічної безпеки підприємств туристичної сфери, враховуючи специфіку їх діяльності та особливості господарювання в сучасних умовах, а також діагностика потенційних та реальних загроз їх функціонування.

Виклад основних положень. Під час дослідження різних наукових джерел на предмет визначення сутності економічної безпеки будь-якого підприємства як наукової категорії можна зробити висновок, що науковці трактують її по-різному та не завжди однозначно.

Більшість учених визначає економічну безпеку як стан. Деякі науковці його розуміють як стан захищеності, що є найбільш обгрунтованим, адже такий підхід відображає зміст поняття «безпека». Так, Д. Ковальов і Т. Сухорукова зазначають, що економічна безпека підприємства – це стан захищеності діяльності підприємства від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відображуються негативно на його діяльності [6].

Інші ж учені розглядають економічну безпеку як стан використання ресурсів або потенціалу. Так, С. Ілляшенко [4] вважає, що економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання ресурсів підприємства й існуючих ринкових можливостей, який дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечує його тривале виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

А. А. Меліхов і Е. В. Камишнікова визначають економічну безпеку підприємства як стан ефективного використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дозволяє попередити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії (статутних завдань) [9].

Є й інші визначення економічної безпеки. Так, Г. В. Козаченко зазначає, що економічна безпека підприємств – це міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства [7].

«Економічна безпека підприємства – це система створення механізму мобілізації й найбільш оптимального управління корпоративними ресурсами цього підприємства з метою найбільш ефективного їх використання і забезпечення стійкого функціонування того чи іншого підприємства, його активної протидії будь-яким негативним чинникам впливу на свою економічну безпеку» [5].

Деякі науковці вбачають в економічній безпеці заходи із досягнення стану захищеності його діяльності. Проте такі підходи до визначення економічної безпеки мають більше управлінський аспект та

наближені до поняття «управління економічною безпекою», не повною мірою розкривають сутність поняття «економічна безпека».

Економічну безпеку туристичного підприємства можна розглядати як стан захищеності суб'єкта господарювання від зовнішніх і внутрішніх загроз, що характеризує його здатність забезпечувати стабільні результати виробничо-господарської діяльності та стійкі позиції на туристичному ринку.

Алгоритм забезпечення економічної безпеки будь-якого підприємства можна відобразити в 3 етапи:

- 1 етап (ознайомлення та підготовка);
- 2 етап (створення і функціонування);
- 3 етап (контрольний запуск та удосконалення).

Кожен етап містить низку факторів, характерних лише для нього. До першого етапу входять такі фактори, як попереднє вивчення специфіки бізнесу підприємства, його контрагентів, місця на ринку, тощо. Такі фактори є суто індивідуальними для кожного підприємства.

З огляду на аналіз економічної літератури, найбільш відома класифікація загроз економічній безпеці передбачає поділ за джерелом походження на зовнішні та внутрішні. Ще одна класифікація за часом виникнення: актуальні та потенційні загрози. Аналогічний поділ на: реальні та уявні загрози, постійні та випадкові, явні та приховані, об'єктивно існуючі та суб'єктивно сприйняті, активні та пасивні тощо. Загрози економічній безпеці класифікуються також за сферою їх виникнення.

За аналізу загроз економічній безпеці потрібно враховувати специфіку галузевих особливостей підприємств. Для формування цілісного уявлення про стан економічної безпеки підприємства потрібно застосовувати систему оціночних та аналітичних показників.

Функціонування туристичних підприємств спрямовано на створення туристичного продукту.

Останній становить комплекс туристичних послуг і має чимало особливостей, наприклад:

- попередня розробка та планування комплексу послуг;
- поєднання в комплексі не менше двох послуг;
- наявність у комплексі послуг перевезення, розміщення та інших туристичних послуг, не пов'язаних із перевезенням і розміщенням;
- реалізація комплексу за визначеною ціною [11].

Поняття туристичного продукту є ширшим від туристичної послуги, адже турпродукт охоплює як послуги, так і товари, що призначені для задоволення потреб туристів.

Оскільки виробничо-господарська діяльність і продукти праці підприємств туристичної галузі характеризуються зазначеними особливостями, вони особливо реагують на зміни факторів зовнішнього середовища.

З уваги на це, слід зазначити, що успішне функціонування та розвиток туристичних підприємств залежить від ефективних управлінських рішень щодо забезпечення їх економічної безпеки. Водночас особливості управління туристичним підприємством та економічною безпекою суб'єктів господарювання цієї сфери обумовлені специфічними характеристиками туристичного продукту. А це:

- невідчутність – неможливість відчутти до споживання;
- висока еластичність попиту на туристичний продукт щодо доходів і цін;
- нерозривність виробництва і споживання – процес надання туристичної послуги (виробництво) відбувається паралельно зі споживанням;
- туристичний продукт створюється зусиллями багатьох підприємств, кожне з яких має свою специфіку, методи роботи тощо;
- сезонні коливання попиту на турпродукт;
- залежність від часу і місця одержання туристичного продукту;
- неможливість збереження;
- суб'єктивність оцінки якості туристичного продукту;

У зв'язку з виділеною специфікою туристичного продукту, а також зі значною залежністю туристичного бізнесу від факторів зовнішнього середовища та сезонністю функціонування особливого значення набуває підтримка належного рівня економічної безпеки туристичних підприємств. Для підвищення рівня економічної безпеки підприємств туристичної сфери необхідно проводити роботу в напрямі забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових економічної безпеки туристичних підприємств.

Функціональні складові економічної безпеки – це множина або сукупність основних складових економічної безпеки підприємств, істотно відмінних одна від одної за змістом, способами забезпечення рівня економічної безпеки [4].

Функціональними складовими економічної безпеки туристичних підприємств є:

- фінансова (досягнення ефективного використання фінансових ресурсів);
- інформаційна (ефективне інформаційне забезпечення діяльності підприємств та туристів);

- техніко-технологічна (відповідність туристичних послуг сучасним вимогам і стандартам);
- інтелектуально-кадрова (збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства);
- охоронна (забезпечення фізичної безпеки туристів, працівників підприємств та збереження їх майна);
- екологічна (дотримання чинних вимог щодо збереження довкілля);
- політико-правова (правове забезпечення діяльності підприємства відповідно до норм чинного законодавства).

Забезпечення економічної безпеки підприємства за всіма функціональними складовими можливо організувати за допомогою таких процесів:

- діагностики, аналізу та оцінювання зовнішніх і внутрішніх загроз;
- розроблення заходів щодо їх усунення;
- впровадження таких заходів.

Проте, як доводить практика, рівень економічної безпеки туристичного підприємства залежить від останнього процесу. Тобто від здатності керівництва підприємства адекватно та своєчасно реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі, а також приймати правильні управлінські рішення, згідно із запропонованими заходами щодо усунення загроз підприємству.

Загалом загроза безпеці підприємства – це потенційна чи реальна дія, процес або явище, яке здатне порушити його стійкість і розвиток або призвести до припинення його діяльності [1].

У туристичній сфері загрози безпеці суб'єктів туристичної діяльності можна визначити як поняття, що характеризує дію, процес або явище, в результаті яких виникає можливість зниження конкурентоспроможності туристичного продукту, що призводить до зменшення попиту на нього, недоотримання очікуваної величини прибутку або зазнання збитків підприємством.

Під час класифікації загроз економічної безпеки підприємства більшість учених виділяють внутрішні (джерелом виникнення яких є суб'єкт господарювання) та зовнішні загрози, що не залежать від діяльності підприємства, але негативно впливають на його функціонування. Проте зовнішнє функціонування туристичного підприємства є багаторівневим, і загрози його економічній безпеці виникають на кожному рівні. Отже, логічним є припущення поділу зовнішніх загроз на декілька рівнів:

- загрози світового рівня;

- загрози загальнодержавного рівня;
- загрози регіонального рівня;
- загрози рівня окремого підприємства.

Залежно від функціональної спрямованості можна виділити: загрози фінансовій складовій економічної безпеки туристичного підприємства, загрози техніко-технологічній, інформаційній, інтелектуально-кадровій, політико-правовій, екологічній та охоронній складовим.

Негативними наслідками неврахування загроз економічній безпеці туристичних підприємств у разі їх настання є зниження рівня конкурентоспроможності туристичних послуг, втрата покупців туристичних продуктів, фінансові збитки, недоотримання прибутків. Успішне запобігання настанню загроз забезпечує стійкість роботи туристичних підприємств, що виражається у стабільності результатуючих показників, зокрема стабільному збільшенні кількості споживачів туристичних послуг, зростанні прибутків, нарощуванні туристичних ресурсів [13].

Висновки. Забезпечення економічної безпеки туристичного підприємства є одним з актуальних завдань менеджменту суб'єкта господарювання. Складові процесу управління економічною безпекою туристичних підприємств повинні бути враховані в загальній концепції стратегічного та оперативного управління суб'єктами туристичної діяльності. Отож, рівень економічної безпеки туристичних підприємств залежить від того, наскільки ефективно підприємство запобігає внутрішнім і зовнішнім загрозам, усуває наслідки їх негативного впливу на функціонування підприємства.

1. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузенко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 170 с.

2. Васильцев Т. Г. Экономическая безопасность предпринимательства в Украине: стратегия и механизмы укрепления: монография / Т. Г. Васильцев; Национальный институт стратегических исследований. – Львов, 2008. – 385 с.

3. Заиченко С. А. Развитие инноваций в сфере услуг / С. А. Заиченко // Форсайт. – 2007. – № 1 (1). – С. 30–33.

4. Ильяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3 (21). – С. 12–19.

5. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства: навч. посібник / Т. М. Іванюта, А. О. Заїчковський. – К.: Центр навчальної літератури, 2009. – 256 с.

6. Ковалев Д. Экономическая безопасность предприятия / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48–52.

7. Козаченко Г. В. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: монография / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарев, О. М. Лященко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
8. Кокорева О. В. Економічна безпека туристичного підприємства в системі державного управління / О. В. Кокорева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Nppdaa/2011_2_2/pdf.
9. Мелихов А. А. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия» / А. А. Мелихов, Э. В. Камышникова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. – № 19. – С. 316–319.
10. Моделирование экономической безопасности: государство, регион, предприятие: монография / В. М. Геец, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова и др.; под ред. В. М. Гейца. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2006. – 240 с.
11. Про туризм: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
12. Руда Т. В. Сутність та структуризація економічної безпеки / Т. В. Руда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mbez/econ/2012_1-2/5.pdf.
13. Ткач В. О. Зовнішньоекономічна безпека підприємств туристичної сфери / В. О. Ткач, О. С. Камушков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_3/files/DU310_36.pdf.
14. Судаковая О. И. Формирование системы управления экономической безопасностью предпринимательства / О. И. Судаковая // Экономика: проблемы теории и практики: сб. науч. тр. – Вып. 231: в 9 т. – Днепропетровск: ДНУ, 2012. – Т. 8. – С. 165–171.

Захаров О. И., Снигир А. В. Анализ угроз экономической безопасности туристических предприятий

Рассмотрено понятие экономической безопасности предприятий туристической отрасли, его функциональные составляющие. Систематизированы угрозы, присущие составляющим экономической безопасности туристического предприятия. Определено, что обеспечение экономической безопасности туристического предприятия является одной из актуальных задач современности. Доказано, что уровень экономической безопасности туристических предприятий зависит от того, насколько эффективно предприятие предотвращает внутренние и внешние угрозы и устраняет их негативное влияние.

Ключевые слова: *экономическая безопасность предприятий, угрозы экономической безопасности, туристическое предприятие.*

Zakharov O. I., Snigir A. V. The analysis of the economic security threats of tourism enterprises

The article deals with the concept of tourism industry enterprises economic security and their functional components. The current condition of tourism industry enterprises and economic security were analyzed, taking into account the specifics of their activity and management features in modern conditions.

The threats diagnostics and systematization that are typical to the functional elements of tourist enterprises economic security. It was noted that the external operation of any tourist enterprise is multi-staged, and the threats of its economic safety arise at each stage. It was determined that economic safety of the tourist enterprise ensuring is one of the main tasks for the management entity.

It was enlightened, that economic safety level of tourist enterprises depends on the efficiency of company's prevention activities relating internal and external threats and elimination of their negative impact on the normal functioning of the enterprise consequences. It was proven that negative consequences of economic security threats underestimation for tourist enterprises in case of their occurrence are: tourist services competitiveness reduction, buyers of tourist products loss, financial losses, etc. Successful prevention of any threats ensures sustainability of tourist enterprises operation, that is expressed in stable resulting indicators, in particular: stable increase of travel services consumers number, stable growth of profits, tourist resources and basic and circulating means stable developing.

It was concluded that all of the economic safety management components of tourist enterprises should be taken into account in the overall concept of the strategic and operational management of tourist industry subjects.

Key words: *economic security firms, the economic security threat, a tour company.*

Стаття надійшла 30 жовтня 2014 р.

УДК 658:330.131.7

**Т. І. Лепейко,
А. М. Баланович**

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ РИНКОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Проаналізовано динаміку зміни актуальності для категорій «ринкові тенденції» та «стратегії розвитку підприємства» з використанням Інтернет-аналізу. Підтверджено необхідність подальших досліджень і загальне зростання попиту (актуальності, розповсюдженості, підтвердження необхідності подальших досліджень й т. д.) у сферах ринкових тенденцій та досліджень щодо стратегій розвитку підприємства. Здійснено аналіз сучасних ринкових тенденцій, зокрема індексу споживчих цін або індексу інфляції, валового внутрішнього продукту, прямих іноземних інвестицій, споживчої спроможності населення. Виділено стратегії розвитку підприємств в умовах сучасних ринкових тенденцій та встановлено зв'язок між ними.

Ключові слова: *стратегії розвитку підприємства, ринкові тенденції, підприємство, ринкове середовище.*